

je istaknuti da se autori trude ponuditi odgovor na pitanja koja otvaraju i pojave koje opažaju, pri čemu ne oklijevaju jasno izreći svoje mišljenje. Zbog kritičkoga i polemičkoga tona te otvorenosti autora za različita tumačenja knjiga je i poticaj jezikoslovcima da se bave gramatikom kao fundamentalnom lingvističkom disciplinom, što i sami autori navode kao težnju u *Predgovoru*. Od drugih suvremenih hrvatskih gramatika ova se gramatika razlikuje i po tome što je na kraju dan bogat popis literature, čime se navodi čitatelja da se i sam upusti u proučavanje gramatike. Osim toga mora se naglasiti da autori razvijaju hrvatsko nazivlje jer pojedine nazive uvode u hrvatsku jezikoslovnu terminologiju, navodeći stranu istovrijednicu u zagradi, primjerice, unutarne i iskustveno nezavisno i zavisno razvrstavanje (engl. *intrinsic A/D alignment, experiential A/D alignment*). Knjiga je namijenjena znanstvenicima i studentima jezičnih smjerala, no koncentriranim čitanjem uočava se da je zapravo riječ o vrlo logičnim i intuitivnim opisima koji bi uz nastavnikovu angažiranost mogli pomoći i učenicima u školama da doista shvate pojedine sintaktičke kategorije. Knjiga je ujedno i uzor mladim jezikoslovcima kako u istraživanju pristupiti problemu, odnosno smjernica da kritički prouče literaturu te bez straha ponude svoj odgovor, koji može drugima postati poticaj za daljnju raspravu. Sve navedeno ovu gramatiku čini nezaobilaznom sintaktičkom literaturom.

Ivana Brač

Rječnički prinos staroštokavskomu govoru

(Marija Znika. 2017. *Rječnik podgajačkoga govora*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb. 187 str.)

Marija Znika, dugogodišnja znanstvenica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, sastavila je i objavila rječnik svojega zavičajnoga govora Podravske Podgajace. Objavivši 2010. prozne leksikografsko-etnografske prinose iz donje Podravine u knjizi *Podgajački zvon*, autorica je na neposredan način zacrtala temelje prema mogućemu dijalektnom rječniku štokavskoga govora. Naime, prozni zapisi materinskoga autoričina govora u toj knjizi izvor su brojnih leksičkih jedinica koje su ostvarenjem ovoga rječnika postale i leksikografski izvor građe ovomu dijalektnomu rječniku. Pišući svoje zapise na materinskome

idiomu u obliku prozних crtica, autorica je već u tome djelu navodila rječnička objašnjenja manje poznatih riječi i oblika ističući u abecednome popisu uz leksičke jedinice pojedina njihova morfološka obilježja, u određenim primjerima, kada su to zahtijevala određena distinktivna obilježja, i naglaske te dakako standardne istovrijednice. Time je čitatelju bilo olakšano razumijevanje izvornoga proznog teksta.

Novoobjavljeni *Rječnik podgajačkoga govora* rezultat je autoričina višegodišnjega zanimanja za zavičajni govor. Pišući radove o tome govoru, nerijetko je, kao i u knjizi *Podgajački zvon*, sustavno donosila popis manje poznatih riječi da bi čitatelji mogli razumjeti sadržaj i olakšavajući im time na značenjskoj i gramatičkoj razini (fonološka i morfološka obilježja govora). Budući da se pod utjecajem standardnoga jezika i medija zavičajni idiomi ubrzano gube (i to u sva tri narječja s pripadajućim dijalektima, kajkavskom, čakavskom i štokavskom), kako ističe sama autorica u predgovoru *Rječnika*, odlučila je kao izvorni govornik zabilježiti riječi kojima se u podgajačkome govoru uglavnom služe starija i srednja generacija. Tako je plod njezina višegodišnjega rada sabran u više od 5300 natuknica *Rječnika*. Autorica se svojim pojedinačnim znanstvenim radovima, prethodno objavljenom knjigom *Podgajački zvon* i ovim *Rječnikom* mjesnoga govora Podravske Podgajace pridružila skupini hrvatskih jezikoslovaca, Josipu Hammu, Bratoljubu Klaiću, Stjepanu Sekerešu, Božidaru Finki i Antunu Šojatu, koji su istraživali staroštokavske ekavske govore donje Podravine (zemljopisno smještene u trokutu Virovitica – Našice – Osijek), kojima pripada i govor Podravske Podgajace. Tako je ovim ostvarenim rječničkim prinosom zavičajnomu staroštokavskom govoru Znika ostvarila svoj željeni znanstveni i osobni cilj.

Prije nego što podrobnije uputimo na sadržaj *Rječnika* i obilježja leksikografske obradbe te time na osnovi jezičnih obilježja potvrdimo izričitu opravdanost leksikografskoga pothvata i veliku potrebu za takvim dijalektnim rječničkim ostvarajem, navodimo pojedina glavna obilježja podgajačkoga mjesnoga govora iz opširnijega autoričina poglavlja kao sastavnoga dijela *Rječnika*. U govoru prevladava ekavska realizacija jata (npr. *sedeti, mleko*), a u pojedinim se leksemima realizira *i*, npr. *divojka, sikira*. Jat iza *r* (u slijedu *r + jat*) ispada te *r* postaje slogotvorno, npr. *umrti, prostrti, proždrti*.

Od naglasnih obilježja sačuvan je npr. akut i prednaglasna dužina (npr. *plātiti, oprāsiti se*), a sačuvane su i zanaglasne dužine (npr. *vodē*).

U govoru nema fonema /h/ ni u kojoj poziciji, npr. *rast, mauna, nji* (G lične zamjenice *oni*), pri čemu se zijev uklanja umetanjem fonema /v/ ili /j/ (npr. *kruva, snaje*); u pojedinim se pozicijama fonem *h* zamjenjuje s *k*, npr. *siromak*,

a uglavnom u riječima stranoga podrijetla zamjenjuje se *s f.* Fonemi /č/ i /ć/ te /ž/ i /žj/ realiziraju se kao srednje [č] i [žj], a skupovi *št* i *žd* ostvaruju se kao [šč] i [žžj]. Fonemi /l/ i /n/ u nekim se položajima realiziraju kao /l̥/ i /n̥/, npr. *oguļiti*, *faljiti*, *šnjita*.

Obilježju kajkavskih govora slično je protetsko *v*, npr. *vuzak*, *vuvo*, *vudica*, *vular*, a zanimljiva je pojava i protetsko *n*, npr. *nuz*. Kao u pojedinim kajkavskim te posebice štokavskim i čakavskim govorima ovomu je govoru svojstvena realizacija suglasničke skupine *mn* > *vn*, npr. *guvno*, *tavno*, a suglasnička skupina *-jt-* ostaje bez promjene, npr. *dojdem*, *najdem*, *pojdem*.

U pojedinim primjerima leksema dolazi do umetanja neetimoloških suglasnika *m*, *n*, npr. *komendija*, *prameded*.

U govoru se ne provodi sibilizacija ni palatalizacija, stoga navedena obilježja rezultiraju primjerima *papriki*, *sliki*, *ruki*; *zecevi*, *stricevi*, *palcevi*, *jarcevi*. Posebno je morfološko obilježje i činjenica da su sačuvani pojedini stari padežni oblici, pogotovo kad je riječ o lokativu i instrumentalu, npr. (*voziti se*) *na koli*, (*sedeti*) *na koleni*, (*koji je*) *na nebesi*, (*držati*) *u zubi*, (*ložiti*) *drvi*.

Umjesto povratno-posvojene zamjenice *svoj* upotrebljava se posvojna zamjenica, npr. *uzo sam svoju biciklu*. Specifični su i nastavci pojedinih glagola. Tako npr. glagoli druge vrste umjesto *-nuti* imaju nastavak *-niti*, npr. *klekniti*, *osvaniti*, *potoniti*, *vikniti*. Glagoli sa sufiksom *-liti*, završavaju na *-ljati*, npr. *naljati*, *uljati*. Valja istaknuti i obilježje morfološke tvorbe imperativa za izricanje zabrane jer se u tvorbi umjesto *nemoj*, *nemojmo* rabi *neka*, *nekate*, npr. *Neka zakasniti*, *Nekate proljati*.

Navedena se jezična obilježja podgajačkoga govora mogu uočiti i u novome autoričinu *Rječniku*. Što se tiče same leksikografske obrade, rječnički se članak sastoji od natuknice, gramatičkih odrednica, značenja natuknice i oprimjerenja značenja.

Posebne je leksikografske vrijednosti činjenica da su sve natuknice i oprimjerenja značenja u rječniku akcentuirane, što pridonosi fonološkoj razini ostvaraja leksika i korisniku otvara mogućnost dobivanja informacija o naglasnim obilježjima slavonskoga staroštokavskoga govora.

Od gramatičkih morfoloških podataka uz natuknicu je obilježena vrsta riječi kraticom uz svaku pojedinu natuknicu. Osim punoznačnih riječi (imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva i glagola) u natuknicama su zastupljeni i prijedlozi, veznici, uzvici i čestice. Imenicama je pripadajućim kraticama označena vrsta riječi i gramatički rod. Glagolima se uz vrstu riječi naznačuje glagolski vid (u svršenih, nesvršenih i dvovidnih glagola). Pojedinim je pridjevima naznačen komparativ, a uz zamjenice se navodi određena vrsta.

U imenica i pridjeva donosi se genitiv jednine, a u glagola 1. l. jd. prezenta kada se natuknica razlikuje od polaznoga oblika, npr.

položak, položska, im. m. r. – jaje koje se stavlja u gnijezdo da kokoši u njemu nesu (str. 88)

vůzak, vůska, pridj. – uzak (*ůzmi vusků tůclu zů kolůče*) (str. 135)

polěci se, polěžem se, gl. svr. – 1. leženjem doći na svijet (*polěglo se trůje půlića*), 2. pren. nastati što neočekivano (*štů se iz te svůđe polěglo*) (str. 88).

Od gramatičkih odrednica pojedinih vrsta riječi navodi se još i nesklonjivost, zbirnost i *pluralia tantum* (kao opće gramatičko obilježje i kao pojedinačna morfosintaktička odrednica ‘većinom u množini’).

Nerijetko se komparativi pridjeva i priloga navode kao samostalne natuknice, npr. **důžji**, pridj. komp. – duži (*u lůpnju su důni důžji pa se můre důgo růđiti*) (str. 27)

důžje, pril. komp. – duže (*růđio je důžje něgo štů je trěbalo*) (str. 27)

mlačněji, pridj. komp. – mlačniji (str. 60).

Značenja natuknica (jednoznačnih ili višeznačnih) donose se ili kao ekvivalenti u odnosu na standardni jezik ili opisnim definicijama.

Osim jednočlanih u korpusu su i višočlane natuknice, i to najčešće ustaljeni izričaji i sveze te pojedini nazivi, poredani abecednim redom prve riječi s navedenim značenjem i oprimjerenjem koje može kao i u jednočlanih natuknica još biti dodatno objašnjeno definicijom. Iako takvih natuknica nema mnogo i nisu učestale, takvim tipom rječničke obradbe postiže se korisniku lakši i brži pristup višočlanim svezama svojstvenim govoru, a da nisu dijelom kojega nadređenoga lika u danoj svezi. Navodimo nekoliko primjera:

na prokólje – narezano na velike komade (*krůmpir ũmesto na šnjůtice narězan ků na prokólje*) (str. 62)

volůvsko ōko – vrsta krupne mesnate rajčice (str. 133)

plůvi kůmen – modra galica (str. 84)

poderůne gůče – vrsta kolača (str. 85)

dugůčka prěgača – duga pregača s kopćanjem na leđima (*u dugůčkoj prěgači su se žěne někad kůpůle u Drůvi*) (str. 27)

krůvina pogůča – kravski izmet (str. 48)

po srůmocki divůniti – prostačiti (str. 85)

ne stůti kůmu glůva ũ lonac – ne biti tko zadovoljan čime (str. 68).

Sličan je metodološki leksikografski postupak i u vezi s frazemima. Oni su zastupljeni ili kao višečlane natuknice (prema abecednomu redu prve riječi), npr.

od vòlje ti kò Šòkcu pòst – možeš izabrati hoćeš li što učiniti ili ne (str. 71)

ili u okviru polazne jednočlane natuknice kao oprimjerenje s danim značenjem, npr.

glèdèti, glèdìm, gl. nesvr. – gledati (*glèdèti kò tèle u šarèna vràca* – gledati s nerazumijevanjem; *glèdèti kò mš iz posèja* – provirivati) (str. 32)

mètla, mètlè, im. ž. r. – metla ([...] *novâ mètla dobrò mète* – nova radnica u početku dobro radi) (str. 59).

Posebice valja naglasiti jezičnu vrijednost onih frazema koji su u načelu svojstveni samo određenomu mjesnom govoru, npr.

nèmàti ni bòga Jòkìnoga – nemati ništa (str. 68).

Uz to u rječničkim se natuknicama donose i primjeri poslovičnih izreka, nerijetko kao oprimjerenja temeljnoga značenja natuknice, npr.

nìčanice, nìčanicā, im. ž. r. pl. t. – končani dio tkalačkoga stana kroz koji prolaze niti osnove (*svekrva mi ostāvila tàla: nìčanice i dvâ br̃da stāra* – svekrva mi je ostavila nevrijedno) (str. 69)

sirotìnja, zb. im. ž. r. – siromasi (*sirotìnjo i Bògu si tēška, a đī ne bi sèlu u kojēm si*) (str. 106)

valjùška, im. ž. r. većinom u mn. – (*išò bāja ù goste pà pojèò çòrbu, à valjùške nìje mògò pà stìpo u tòrbu*) (str. 130)

ili narodnih vjerovanja, npr.

ječmènac, ječmènca, im. m. r. – prištić na očnom kapku (*dobìče ječmènca, nì nòseçòj žènì dāla štò j' ìskala*) (str. 39).

U natuknicama *Rječnika* zastupljen je i onomastički leksik. Navode se pojedina osobna imena ljudi, npr. s. v. Fäbljoš (Fabijan), Lùkoš (Luka), Ljübica, Märiška, ali i životinja, npr. s. v. Rùmenka (ime krave), Cvětka, Gìdra (ime na kobila).

Pritom su kao dijelovi natuknica i toponimi, od kojih imena mjesta, npr. s. v. Märjančaci, Gât, Láciči, Šljiošèvci, Pòdgajci, ili zemljopisnih predjela (šuma, polje, vinograd), npr. s. v. Džžinā, Lānka, Čāčkòva gòrica.

Zastupljeni su i pojedini etnici, npr. s. v. Čamagèvčan, Čamagèvka, Mađarica, Šòkac, Pòdgajčān, Podgajčānka.

U tom kontekstu valja izdvojiti i natuknice s imenima blagdana, svetkovina ili s nazivima običaja, posebice svojstvenih tomu mjestu ili kraju, npr.

Mārtinje, im. s. r. – župna svetkovina sv. Martina u Podravskim Podgajcima (str. 57)

Dôve, im. ž. r. pl. t. – Duhovi (str. 26)

Čūbrāvka, im. ž. r. – naziv za blagdan Preobraženja Gospodinova 6. kolovoza (*Pòtlam Čūbrāvke ne kupa se više u Drāvi, lādno je*) (str. 22)

Šibari – 28. prosinca, ide se u Šibare, toga se dana ljudi šibaju (str. 117).

Od stilskih su odrednica u *Rječniku* označena prenesena i pogrдна obilježja značenja natuknice, zatim šaljivost u izričaju i naznaka da je riječ o uporabi u dječjemu govoru, npr.

môre, im. s. r. – 1. more; 2. pren. mnogo (*môre svêta je dōšlo* – mnogo je ljudi došlo) (str. 61)

poklopīti, poklōpim, gl. svr. – 1. staviti poklopac; 2. pren. ušutkati (*Čīm ja nešto kážem, ōn me ōdma poklōpi.*) (str. 87)

Marēna, im. ž. r. pogr. za Mara (str. 57)

lūcprda, im. ž. r. – pogr. luckasta, neozbiljna žena (str. 55)

žūfar, im. m. r. – pogrдно: onaj koji često jede žufu, juhu od oguljenih bundevinih koštica (str. 143)

trkāći, pridj. – trkaći (šaljivo: *trkāća čōrba* – prežgana juha koju se jede kad se ima proljev) (str. 125)

dūpebrīs, im. m. r. – šaljivo: toaletni papir (str. 27)

rōdo, rōde, im. m. r. roda (dječ.: *rōdo* – *bōdo*, *donesì mi brācu*, *āko nēčeš brācu*, *donēsì mi sēku*, *āko nēčeš sēku*, *dobìčeš pō repu*) (str. 102).

Rječnik podgajačkoga govora sadrži i dodatne dijelove. Tako je, osim prethodno spomenutoga poglavlja o glavnim jezičnim obilježjima govora, jedan od sadržajnih dijelova i tekst s popisom obiteljskih nadimaka u Podravskim Podgajcima (opširan rad o toj tematici autorica je objavila 1999. godine u časopisu *Folia Onomastica Croatica*). Obiteljski su nadimci svrstani po prezimenu (npr. *Věberovi*, *Gòtalovi*), po osobnome imenu nositelja (npr. *Bōžini*, *Jānuševi*), po zanimanju (npr. *Kovāčevi*, *Licīterovi*), zatim po kakvoj osobini nositelja (npr. *Sīrnjakovi*, *Rōđini*) te po rodbinskome odnosu (npr. *Dědakovi*, *Strīke Frānjini*). Toj je cjelini pridodan i popis prezimena u Podravskim Podgajcima zabilježanih od 60-ih do 90-ih godina dvadesetoga stoljeća. Iako su toponimi u podgajačkome kraju zastupljeni i kao natuknice u *Rječniku*, u navedenoj su sadržajnoj cjelini izdvojeni u abecednome popisu.

Poseban su prinos *Rječniku* i tekstovi na podgajačkome govoru u kojima autorica niže svojevrstne prozne crtice autobiografskih zapisa. One su tematske sadržajne prozne cjeline u kojima je uz jezikoslovni i bogat izvor kulturoloških, etnografskih, povijesnih i drugih podataka o životu i običajima ljudi slavonskoga mjesta, užega i širega autoričina zavičaja. U njima se nerijetko ogleda i subjektivan autoričin autobiografski pristup s elementima lirskih opisa u proznome izričaju.

U deset novih tematskih cjelina saznajemo o alatu i priboru u kući, o *baščici*, tj. vrtu u kojem se uzgaja povrće, o dječjim igrama, o družini (opis negdašnjih kućnih zadruga), o rođenju (običajima u vezi s rođenjem djeteta i imenima koja su se nadijevala djeci), o zimskim radostima (dječjim, ali i onim obvezama i dužnostima koje je iziskivalo zimsko razdoblje), o vozidbi žita (s polja do doma), o šibama, luštrini i zobenicama (tj. komušinama i vrsti slame), o luštrenju kukuruza (kao “najlepšem poslu oko kukuruza”, str. 176) i o domaćim životinjama. S osobitom dojmljivošću autorica skladno tka opise i priče začinjene osobnom proživljenošću i doživljenošću događaja koje donosi ljudski život.

Taj je prozni dodatak komplementarna cjelina rječniku stoga što donosi popratan leksički fond u jezičnome kontekstu u odnosu na natuknice rječnika koje je, s druge strane, moguće provjeriti u primjerima jezičnoga izričaja.

Cjelovit sadržaj novoobjavljenoga leksikografskog djela M. Znike, s navedenim popratnim sadržajnim dijelovima, čitatelju je iscrpan izvor, jer se naime:

1) donosi leksik iz mjesnoga govora Podravske Podgajaca, kao jedan od novih prinosa starostokavskom govoru, uz dosad mnogobrojne objavljene rječnike mjesnih čakavskih i kajkavskih govora

2) leksikografska obradba, osim semantičkoga dijela i korisnih i zanimljivih oprimjerenja, obuhvaća i gramatički opis natuknica leksikografskoga članka, a posebno valja istaknuti i obilježene naglaske natuknica i oprimjerenja; pritom je zanimljiv jezični sloj i navođenje izričaja i frazema svojstvenih govoru

3) dijalektološki prinos istraživanju štokavskoga mjesnoga govora, osim u rječničkome dijelu, autorica je ostvarila priloženim opisom temeljnih fonoloških i morfoloških obilježja govora

4) proznim dodacima ostvarenim u obliku kratkih pripovjednih crtica autorica ponajprije lirski ponire u (pri)sjećanja na prošla vremena, “ovjekovječena” iz doba njezina ranog djetinjstva i odrastanja, donoseći osjećaje smiraja, ljepote i životne radosti iz slavonske ravni, kada je život bio teži, ali možda i ljepši; s druge strane, korpus leksikografskih natuknica rječnika moguće je ostvarajno provjeriti na proznim primjerima ili drugim riječima leksik proznih cje-

lina moguće je pretražiti i u rječničkome dijelu, odnosno, prema riječima autorice, “nekoliko priloženih odabranih kraćih tekstova potvrđuje životnost toga govora” (str. 5).

U konačnici, valja srdačno zahvaliti autorici na još jednom, u velikome nizu njezinih znanstvenih djela, jezikoslovnome prinosu i to na leksikografskoj, dijalektološkoj ali i književnoj razini, i preporučiti čitateljima susret s prikazanim autoričnim djelom kao vrijednim ostvarajem očuvanja hrvatske riječi i hrvatskoga jezika.

Željka Brlobaš